

ve 23 originálech či opisech listin vydaných Mikulášem Puchníkem v soudních záležitostech s obraty v *Processus iudiciarius*. Nakonec stanovil 12 obvyklých stereotypních juristických formulí, což dle autora svědčí o tom, že příručka vznikla v době, kdy již byly stylistické formy písemnosti pražského oficialátu de facto stabilizované.

V poslední analytické kapitole se Budský věnuje nejprve kodikologicko-paleografickým popisům a rozborům rukopisů Puchníkovy příručky a následně jejich obsahovým komparacím. Kódexů obsahujících *Processus iudiciarius* se dochovalo čtrnáct z patnácti známých, alespoň podle současného stavu bádání, přičemž v České republice je uchovávan pouze jeden rukopis z Olomouce (Olomouc 309). Pro přehled doplňuje základní rozbor tabulkou s chronologickou řadou rukopisů; nejstarší (Mnichov 677) je datován rokem 1390, nejmladší (Gdaňsk Mar F 294) po roce 1467. Závěrem stručné, ale hutné obsahové analýzy všech patnácti rukopisů přistoupil autor k stanovení filiačních vzezření Puchníkovy díla.

Edici předchází obilgátní popis ediční techniky a poznámkového aparátu. Text je transkribován podle pravidel zavedených Bohumilem Rybou a pro formu textovokritických poznámek, číslování průběžně, si autor-editor vzal za vzor edici díla Vojtěcha Raňkova z Ježova zpracovanou Jaroslavem Kadlecem v roce 1971. Obsahové poznámky jsou označovány písmeny v abecedním pořadí a umístěny za textem edice. Text edice je založen na tzv. starší vrstvě rukopisů, datovaných převážně ještě do konce 14. století, základním textem pro jeho zpracování se stal nejstarší rukopis z roku 1390 označovaný jako Mnichov 677. Jelikož tento rukopis neobsahuje celé znění traktátu, byl pro jeho závěrečnou část využit vatislavský rukopis s označením Vratislav B II O 1, datovaný do doby krátce po roce 1419. Celkově tvoří základ edice texty pouze čtyř rukopisů, což autor zdůvodňuje časovými a technickými limity komparace textových variant jednotlivých rukopisů.

Knižně vydaná disertace Dominika Budského představuje cenný příspěvek k poznání procesně soudní praxe oficiála pražského arcibiskupa na přelomu 14. a 15. věku. Vzorá edice procesněprávního traktátu *Processus iudiciarius secundum stilum Pragensem* Mikuláše Puchníka pak vybízí k dalšímu zpracování nejen právní medievisty, ale i badatele zabývající se předhusitskou církevní správou.

PAVEL HRUBOŇ

Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Husovská dilemata*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2015 (= Studium 9)

319 s., ISBN 978-80-7195-816-1

V záplavě populárních jubilejních husovských publikací si pozornost bezpochyby zaslouží – a to v pozitivním i v negativním smyslu – bilanční monografie římskokatolického specialisty na systematickou teologii Ctirada V. Pospíšila. Autor je předním znalcem františkánských duchovních tradic, obzvláště sv. Bonaventury († 1274) a nepochybně disponuje rozsáhlými znalostmi z dějin středověké teologie i filosofie potřebnými pro adekvátní pochopení záhybů myšlení betlémského kazatele, jeho duchovních předchůdců či současníků. Publikoval taktéž několik důležitých monografických příspěvků z dogmatické teologie a podílel se na vydání celé řady dalších prací mapujících vývoj katolické teologie ve 20. století až po současnost.

Moderní bádání o Husovi v rámci české katolické teologie ovlivnil výrazným způsobem v druhé polovině 19. století Antonín Lenz, který se pokusil zrekonstruovat Husovo autentické učení a srovnal jej s měřítky katolické doktríny, konkrétně s články tridentského a prvního vatikánského koncilu, a dále s dílem Tomáše Akvinského. Z takto nastavených parametrů vyšla značná část teologických názorů Jana Husa logicky jako kacírských a jeho myšlenková soustava jako matně nesystematické torzo. Lenžův metodologický přístup vychází z dobového novotomistického paradigmatu, jež kodifikoval papež Lev XIII. encyklikou *Aeterni Patris* v roce 1879, když stanovil teologicko-filosofické dílo Tomáše Akvinského za oficiální doktrínu katolické církve. Dějiny působení tohoto interpretačního rastru a subtilní variace Lenžových závěrů nacházíme v dílech valné většiny českých katolických teologů 20. století. Kromě autora velké monografie k pětistému husovskému výročí Jana E. Sedláka a Augustina A. Neumanna je možné zmínit Bohumila Spáčila, Silvestra Maria Braitheho, Bohumila Zlámalu, Jaroslava Kadlece, Josefa Kubalíka a Stanislava Sousedíka.

Pospíšil je prvním z českých moderních katolických teologů, který se odklání od novotomistického paradigmatu a pokouší se z pozic křesťanské existencionální hermeneutiky – opřen z valné většiny o výsledky výzkumu Paula De Vooghta – aktualizovat pohled na teologické dědictví české reformace pro katolicismus 21. století. Zvolené metodologické prostředky, především pak deklarovaný multidimenzionální

pohled (ve skutečnosti standardní propojení historického a teologického výzkumu založené na recyklaci obstarožních antikvárních příruček), s jejichž pomocí chce autor dosáhnout kýženého výsledku v podobě ekumenického náčrtu teologie Jana Husa v dobovém kontextu, jsou značně kontroverzní a řada autorových interpretací neodpovídá aktuálnímu stavu odborné diskuse. Svým apelem zbavit české katolíky dějinných předsudků vůči české reformaci a Janu Husovi vykročil autor nepochybně v rámci katolické historiografie i populárně-naučné produkce správným směrem, avšak z hlediska aktuálního stavu poznání o pozdně středověkých teologicko-filosofických debatách činí zároveň několik kroků nazpět.

Pospíšilovo zčásti autobiograficky laděné přemítání o husovských dilematech se odehrává na ploše sedmi nestejně dlouhých kapitol a opisuje kruh, který začíná v přítomnosti, zmocňuje se minulosti a skokem se vrací zpět do přítomnosti. Od začátku však čtenář neví, zda má před sebou vědeckou monografii, nebo populárně-naučnou publikaci, čímž autorovo úsilí vyznívá poněkud ambivalentně a nepřesvědčivě. Punc vědeckosti dodává knize rozsáhlý poznámkový aparát, na druhou stranu se autor snaží čtivým způsobem poučit laické publikum a přiblížit mu pomocí školsky schematizovaných pouček subtilní teologické otázky. Sám Pospíšil prohlašuje svou knihu za popularizační, ovšem s problematickým vysvětlením, že totiž nepracuje s pramenným materiálem.

Autorův údajný unikátní multidimenzionální přístup a princip vícerozměrnosti se ve své nahotě obnažuje jako hermeneutika bez hermeneutiky. Jak má být realizován „nový způsob čtení textů“ (s. 19), když Pospíšil porušuje základní metodologická pravidla? Ta spočívají ve znalosti relevantních Husových děl i děl jeho současníků, samozřejmostí má být orientace v odborném diskursu. Místo toho Pospíšil vyšel z konfesionalního a značně subjektivního výběru sekundárních zdrojů, nadto ignoroval plody husovského bádání vzniklé po roce 2000. Nikdo nemůže nic namídat proti rehabilitaci Jana Husa v autorově srdci či svědomí (s. 50), avšak proč Pospíšil žádá na počátku knihy odbornou veřejnost o shovívavost ohledně některých jeho interpretací?

Pospíšilova snaha ospravedlnit dědictví betlémského kazatele u katolické veřejnosti je nepochybně správná i velmi důležitá, avšak použité prostředky jsou značně kontroverzní. Paul De Vooght si dal práci a pečlivě prošel celé literární dílo betlémského kazatele i dostupné texty jeho současníků; to byl i důvod, proč byly jeho snahy o Husovu rehabilitaci autentické a nakonec také

úspěšné. Naproti tomu Pospíšil si ve svém rehabilitačním projektu vystačí pouze s konfesionalně podmíněným výběrem sekundární literatury, a jeho úsilí o řešení husovských dilemat proto ztrácí na důvěryhodnosti. Řešení dávných dilemat totiž v autorově podání spočívá spíše než v rozplétání gordických uzlů v jejich dalším utahování, ve vynalézání dilemat umělých i v hledání paradoxů tam, kde nejsou.

Pospíšil navazuje na étos z doby kolem roku 1999, ovšem s badatelsky nejasným programem. Lateránské symposium považuje za fukuyamovský konec dějin husitologie, po němž nenásledovaly žádné další posuny v bádání. Kromě toho má být v současném globalizovaném světě husitologie výhradně „českou záležitostí“. Toto zkresení je ovšem dáno skutečností, že autor ignoruje řadu podnětných prací zahraničních badatelů vydaných v novém tisíciletí, např. od Oliviera Marina, Thomase Krzencka, Krzysztofa Moskala nebo Michaela van Dussena.

Historické události jsou pro Pospíšila pouze podřadnou stafází. Bez sebemenších rozpaků tak pomocí odkazů na různé postarší příručky předkládá sérii alternativních fakt. Např. Konrád ze Soltau měl údajně polemizovat s Vojtěchem Raňkovým z Ježova a po tomto sporu odejít do Heidelbergu (Vojtěch však obvinil o dekádu dříve Konrádova učitele Jindřicha Tottinga z Oyty a Konrádův odchod z Prahy zapříčinil spor o koleje), užívání nálepek umírněný a vyhraněný realismus jsou novotomistickými relikty ztatemňujícími jádro středověkého sporu o obecniny (současná historiografická produkce využívá dobových termínů jako *antiqui* a *moderni*, *universaliste* a *terministe*), oddělování filosofie od teologie známé ze současnosti prý údajně ve středověku neexistovalo (autorovo tvrzení platí pro období vrcholné scholastiky, naopak v pozdním středověku lze sledovat silné tendence a snahy odlišovat filosofii a teologii od sebe jako dvě autonomní disciplíny mající každá vlastní metodologii i principy, které jsou nepřenosné z jednoho diskursu do druhého), papežské schisma prý způsobilo výraznější orientaci českých mistrů na Oxford (recepti řady anglických textů máme v pražském prostředí doložené již od sedmdesátých let 14. století), Vojtěch Raňkův z Ježova měl být údajně přímo ovlivněn Wyclifem (Vojtěch s Wyclifovými texty prokazatelně do styku nikdy nepřišel, pouze s FitzRalphovými a s dílem Osberta z Pickinghamu), Mikuláš Biceps byl údajně tomista (současné výzkumy jeho komentáře k *Sentencím* to nepotvrzují, naopak zdůrazňují eklekticismus jeho výkladu s výraznou inspirací scotismem), Hus byl prý vnitřně rozštěpen a v jeho duši probíhal

vnitřní konflikt mezi katolickým rozumem a srdcem náležejícím Wyclifovi, hnutí lollardů bylo údajně velmi vyhoceným wyclifismem atd.

Pokud má mít ekumenicky orientovaný výzkum teologie Jana Husa i české reformace ambici obstat v současné odborné diskusi, bude muset nově kriticky promyslet čtyři následující okruhy, jež Paul De Vooght uspokojivým způsobem nevyřešil: 1) Jak je to s údajným Husovým psychologickým rozštěpením na katolický rozum (De Vooghtovým slovníkem aristotelismem oděným v tomistickým kabátě) a srdce (náležející myšlení Jana Wyclifa)? Do jaké míry je Hus katolíkem (tomistou) a heretikem (wyclifistou)? 2) Jaký byl Husův vztah k Augustinovi? (De Vooght předpokládal Husovu úzkou návaznost na Augustina); 3) V jakém vztahu je Husovo a Wyclifovo myšlení? Do jaké míry a v čem je Hus závislý na Wyclifovi a kdy ne? De Vooght předpokládal pouze Husovu emocionální inspiraci Wyclifem v podobě převzetí dílčích pojmů (v eklesiologii, např. termínu *numerus* či *universitas predestinatorum*), jež prý přispěly k některým rozporům a jistým nepřesnostem v Husově myšlení; 4) Existují nějaké prokazatelné souvislosti mezi pojmem boží lid užitým v jednom z Husových eklesiologických pojednání a šesti články dogmatické konstituce *Lumen gentium* druhého vatikánského koncilu? Jestliže má česká katolická teologie skutečně starost o husovské bádání, bude se muset vrátit k serióznímu historickému výzkumu rukopisných pramenů, tak jak jej známe od Jana Sedláka, Jaroslava Kadlece či Jaroslava V. Polce, a skončit s recyklací antikvovaných závěrů Paula De Vooghta nebo Vlastimila Kybala.

Pospíšilova kniha je v určitých ohledech krokem vpřed, protože katolickou historiografii osvobozuje od novotomistického paradigmatu, které determinovalo pohled českých katolických intelektuálů na osobnost a dílo Jana Husa během celého minulého století. Zároveň jde však o promarněnou šanci, neboť autor zcela rezignoval na výzvy i úkoly současného bádání.

MARTIN DEKARLI

V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620, ed. Aleš MUDRA, Národní památkový ústav, Praha 2017

431 s., 298 obr., ISBN 978-80-7480-016-0

Výpravné publikace líbivé na pohled zaplňují knižní pulty i naše knihovny. Začínají být okoukané, příliš krásy nudí a oči se jí brzo nabaží. Pro tuto knihu, byť s podivným názvem, to však neplatí, naopak, výtvarná stránka je v ní v souladu s konceptem i slovním sdělením. Její editor Aleš Mudra je též autorem úvodu a značné části kapitol i oddílů výtvarně historického zaměření. Ve větším formátu si zde ověřil, rozšířil a prohloubil poznatky, jež publikoval v knize *Ecce panis angelorum*. I když ani podíl deseti spoluautorů není zanedbatelný, z knihy je patrná editorova snaha o koncepční sevřenost a provázanost jednotlivých částí. Navzdory názvu, který akcentuje jen jednu složku domácí eucharistické symboliky, úvod i koncept díla se snaží věcně a s pochopením sledovat rozdílné přístupy konfesně nejednotné české a z části i moravské společnosti. Kniha se skládá ze tří oddílů. První přináší pět pojednání historického, teologického a etnografického zaměření. Druhý s názvem „Výtvarná kultura“ zahrnuje stati o sanktuáriích, liturgickém náčiní a eucharistických alegoriích i zázracích. Případové studie se vztahují ke čtyřem významným městům: Znojmu, Hradci Králové, Ústí nad Labem a Kadani.

Dvě zdařilé kapitoly Petra Kubína o historii eucharistického dogmatu a jeho odezvě v nejstarších českých pramenech daly knize pevný základ. O patrociních, procesích a poutích neméně znalecky pojednal Jan Hrdina. Více místa věnoval jen předhusitským poutím do Wilsnacku a božítelovým procesím doby poděbradské, proslulou kapli Božího těla na Novém Městě pražském naopak jen zmínil a konfliktní procesí bouřlivého roku 1483 zcela pominul. Přínosná je rovněž kapitola Oty Halamy o vzestupu a pádu eucharistického kultu v české reformaci, zvláště pro 16. století. Důraz je tu položen na dlouhé citace, úsek vlastního husitství na univerzitní půdě je podán příliš stručně. Pro výklady o výtvarné kultuře jsou cenné Halamovy teologické reflexe o sporné otázce eucharistické úcty, která se v poslední čtvrtině 16. století stala dělítkem mezi hlavními konfesními společenstvími v českých zemích. Z jiného úhlu pohledu předešlé stati doplňuje kapitola